

Bereti Gábor

A hanyatlás apoteózisa

Varga Rudolf *A Nap kutyái* című regénytriológiája – előzményeit (*Csaba*, *Vazul*) követően – a közelmúltban *Attila* c. fejezetével egészült ki. A kötetek egymáshoz laza szállal kapcsolódó önálló munkák, ezért egymástól függetlenül is olvashatók. Ezúttal a családregény harmadik, záró részét vesszük szemügyre.

Kevés olyan művel találkozhatunk manapság, amelynek szerzője a harmadik évezred fordulójának honi gondjait választaná témájául. Varga Rudolf azonban éppen erre vállalkozik. Különös és szokatlanságával is nyugtalanító regényével aktuális irodalmi és társadalmi viszonyaink rendhagyó időtérképét teszi az olvasó asztalára. A magyar prózairodalomban zajló több évtizedes megújulási törekvés felől érkező impulzusok hatására Vargánál is jó egy évtizedre nyúlik vissza az a nyelv és forma-technikai kísérletsorozat, amelynek eredménye e mostani kötet. Szerzőnk főleg a mai magyar eposz tér és idő fragmentumokkal kísérletező vonulatához kapcsolódik, amennyiben téma és beszédmód közt kialakított sajátos technikájával gazdagítja a kortársi teljesítményeket.

A regénybeli Attila kamaszkorú cigányfiú, aki városszéli romos házban él nyomorék lánytestvérével. A városban a napi betevőt megszerzendő csellengései után ide, ebbe az emberi hajléknak alig nevezhető romhalmazba jár haza. A skrupulusoktól mentes, mindenre kapható, ám önérzétes suhanc egy ízben összetűzésbe ke-

rül Tájszonnal, a peep-showt működtető ex-boxbajnok dílerrel. Tájszon ráusztítja verőembereit. Attila bosszúból megszervezi, hogy lopják el Tájszon ezüstmetál kocsiját, amelyet sietve átalakítanak és eladnak Aladárnak, az ugyancsak roma orgazdának. A történet másik szálán Attilának Anitával, a titokzatos luxuskurvával szövődő ígéretes, bensőséges kapcsolata tárul elénk. Attila nem tudja, hogy Anita, aki egy, a felső tízezerhez tartozó úr kitartottja, megbízást teljesít: hálózza őt be, hogy aztán a „nagyok”, egy közelebből nem részletezett bulijának kivitelezése után ba-lekként beáldozhassák.

A mélyszegénység gyermeke, a hatalom inkább csak megsejdtített, mintsem megpillantott egét karcoló suhanc a feszültségekkel egyre telítődő helyzetben barátjával még Pestre is elvetődik, ahol épp egy demonstráció utcai lázadóit szétoszlató rendőrrattakba fut bele. Ekkor, regénye vége felé Varga egy pillanatra kilép a cselekmény immanens közegéből, s értelmezni próbálja az eseményeket. A regény esettjei és a zavargások oka között keres kapcsolatot. Ám megérezvén a szituáció rejtette csapdát visszahőköl a nyílt narrátori szereptől. Figuráival viszont, azok elemzői színvonalán, az értetlenségen kívül mást nem tud közölni. Az aktualizálásnak ez az intermezzója túlcsoordul a regény keretein, s nem is illik az allegorizáló, de az előzményekből dramaturgiailag egyébként következtethető tragikus végkifejlethez.

Mindazonáltal a szomorú vég apokaliptikus módja, amellyel Varga regénye utolsó lapjain szembesíti olvasóját, több kérdést is felvet. Leginkább az utolsó oldalak túlfűtött eseményei által a kiúttalanság leküzdhetetlennek tűnő minősítése kétséges. A Pestről hazatérő Attila épp a halálba menekülő testvéreére nyit ajtót. Döbbenete oktalan tetre ragadtatja: nővérét fojtogatással segíti halálba. „Attila elengedi a Hajni torkát. / Felegyenesedik. / Ruhájába bújik. / Étel és néhány apró tárgyat gyömszől egy zsákba. / Az asztalhoz lép. / Felemeli. / Tiszta erejéből földhöz vágja. / Ripityára zúzza a szekrényt. / Felborítja a dikót. / A gyűrött lepedőt a tetemre teríti. / Rádobálja a bútorok szilánkos roncsait. / Az odú közepén felgyűlt romhoz guggol. / Tüzet csihol. / Hátrébb lép a magasba csapó lángok elől.” Holott még szimbolikusan sem indokolt, hogy a szegénységgel körbekerített élet, a nincstelenséggel fenyegetett, fojtogatott lét végül is önsorsrontó sorstalansággá válják. Ettől persze még válhat, de regényében szerzőnk elvarratlanul felejt(ett) egy szálát –, amelyet figyelembe véve akár más irányt is vehetnének az események. (Igaz, most már csak a valóságban). Tudniillik Tájszon ellopott kocsijában Attila pisztolyt talált, amit akkor elrejtett. Ám ez az opció kibontatlan marad, s végleg elvész az események későbbi alakulásának sodrában. (Vagy mégsem végleg)?

Lehet Varga Rudolfal vitatkozni, lehet őt nem szeretni, de irodalmi jelenlététől eltekinteni nem lehet. Előbb vagy utóbb számot kell vetni azzal az immár sajátjának tekinthető epikai formációval is, amelyet korábbi írásai során munkált ki. Ez pedig a jórészt rövid mondatokból álló, és gyakran egy hirtelen gondolati felütéssel záruló mozaikfejezet, saját címmel illetett fejezetcím-technika. S ha mindehhez hozzávesszük a témaválasztásban

tapasztalható következetességét, ami a társadalom peremvidékein élők sorsának szisztematikus bemutatásában nyilvánul meg, akkor szerzőnkben a 21. századi hazai mélyszegénység egy olyan irodalmi demonstrátorát tisztelhetjük, aki a maga narratíváját az artistikumnak a környezethez igazított nyelvi dekonstrukciójával tárja elénk. Írása csak madártávlatból tűnhet dekonstruált prózának. Trilógiájának elolvasása során egyértelművé válik, hogy Varga nem a posztmodern, hanem az ösztönös realizmus alkotója. Az *Attila* regénytechnikai elemei – a mélyszegénység városszéli terei, az egydimenziós, transzparens figurák, a társadalmi különbségeket csupán az eltérő tárgyi világgal, de nem az eltérő célokkal jelző, avagy a különböző regényvalóságokban megszólaló, de egymástól alig-alig különböző dialógusok, beszédmodok, stb. –, egymást erősítve építik fel azt az öntörvényű történet és történelemhalmazt, amelyre a regény a maga nyelvi kirekesztettségével reflektál. Hiszen mi másnak, mint az át- és elhárítás gesztusának tudható be a nyelviségnek az a már a helyesírás szabályait is szétroncsoló változata, amely egyfelől egy fiktív sorstörténet palimpszeszt bemutatásának, másfelől pedig a mimézis végső leegyszerűsítésének az eszköze. Mert Varga jól tudja, hogy mielőtt munkához fogott volna, a rendszerváltás már dekonstruálta társadalmi körülményeinket, amelynek történetei más kezén talán egy dekonstruált rétegregénnyé, egy szubkultúra életét bemutató munkává válhattak volna. De nem nála. Mert ő, ellenállva a posztmodern csábításának, ragaszkodva a valóság szikár bemutatásához, inkább bízza, bízza magát az ösztönös realizmus iránytűjére.

Az ösztönösségnek is megvannak azonban a maga buktatói. A nyelvi mélyszegénységnek ezen a Varga választotta szintjén

megtörténhet, hogy az irodalmi ábrázolás stílusinstallációvá vékonyul. Valószínűleg ezért érezhetjük olykor, hogy midőn Attila és Anita alakjaiban szimbolikusan az al- és a felvilág kapcsolatát rajzolja elénk, rozsdás bádog koccan arany karkötőhöz. Hang mégse hallatszik. Mert nincsen köze, nyelvi aura, amelyben az értelmezés regisztereinek felhangjai képződhetnének. Ebben a konstellációban csupán a történet, a cselekményesség az, ami a regény aritmetikai ívét képes fenntartani. Csak az események váltogatása indukálhatja a belső feszültséget, amely képes végig ébren tartani az olvasó figyelmét. Végig a bőrünkön érezzük a veszélyeztetettségnek és a fenyegetettségnek azt a közvetlenségét, amelynek még ebben a nyers állapotában elénk tárt pannója is az ábrázolás művészi rangján valósul meg. Varga ebből a szempontból kiválóan oldja meg feladatát. Ha a trilógia üzenetét egyetlen szóba

sűrítve kívánnánk megfejteti, talán annyit mondhatnánk: megmaradni. Hiszen ez az egyetlen értelmes cél, ha létünket veszély fenyegeti. E létveszélyt érzékeli Varga, amikor regénytrilógiájában kísérletet tesz a fenyegetettség ábrázolására. Trilógiájában egy emberi és egy művészi alaphelyzet kettősségéből fakadó feladat megoldására vállalkozik. S regényeiben az első mondattól az utolsóig viaskodni látszik a mindent reprezentálni képes irodalom lehetőségei és a sokszínű valóság igényét feláldozni kényszerítő szemantikai kihívás között. Bár az emberi és a művészi alaphelyzetet az élet pallója hidalja át, a két terep találkozási pontjain művész és ember mégis próbára tétetik. A kihívás tüzeiben végső fokon maga az egy vérkört alkotó Ember az, aki megmérettetik. Az Ember, aki megmaradásáért – amint azt Varga Rudolf regényeiben oly plasztikusan látatja – a végsőkéig kényszerül küzdeni.

(Varga Rudolf: Attila – A Nap kutyái, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007)